
ЈЕЛЕНА ЂУРИЋ

Универзитет у Београду, Институт за филозофију и
друштвену теорију, Београд

DOI 10.5937/kultura1549056D

УДК 316.334.5

316.42:502.131.1

оригиналан научни рад

ПЕРМАКУЛТУРА КАО НОВА ПОЛИТИЧКА КУЛТУРА

Сажетак: *Текст разматра потенцијал једне поткултуре која себе сматра одрживом у својој окренутости природној (ре)продукцији живота. Посебност ове поткултуре, која се шири планетом, а већ годинама задобија присталице и у Србији, манифестује се у освеићивању различитих аспеката потребе за поновним повезивањем са природом и њеним законима у свим видовима живота. Њено полазиште је брига о животу на Земљи на основу принципа природе. Уређујући односе у окружењу према принципима еколошке економије, она повезује технологију и науку са древним увидима који су у складу са савременим научним теоријама. Назив пермакултура садржи идеју перманентне, самообновљиве културе и одговарајуће култивације свих аспеката живота. Усмерена је на осмишљавање ниша у којима еколошки начин живота представља узоран отклон од недостатака цивилизације која убрзано уништава окружење и дехуманизује свет. То је концепт који превазилази уобичајену дихотомију између урбаног и руралног, али његова сличност са утопистичком жељом за бекством од кобних утицаја технологије цивилизацијског система чини да са становишта самог тог система пермакултура по дефиницији остаје маргинална. Ипак, с обзиром на катастрофалне слабости неолиберлне политичке културе, несумњив је њен потенцијал да ствара нову врсту политичке културе.*

Кључне речи: *одрживост, окружење, еколошка економија, пермакултура*

Политичка култура представља један од израза духа времена повезан са социјалним искуством, како у погледу признавања друштвеног ауторитета, тако и у нелагодним доживљајима друштвене стварности. У таквим доживљајима се обично преламају лоше стране признатог ауторитета. Тај аспект политичке културе појашњава оспоравање владајућих исто-

ријских парадигми које у одређеним периодима неспорно дефинишу слику света. Такав је случај и са неолибералном парадигмом која од деведесетих година прошлог века обе­ лежава урушавање „посткомунизма”. Она је створила поли­ тичку културу која заговара компатибилност демократије и „нерегулисаног” тржишта и изједначава социјалну ефи­ касност са профитабилношћу капитала. Пропаст социјали­ стичких система је служила као емпиријска потврда тога да она нема алтернативу. Уместо да управља економијом преко политике, што је довело социјализам до урушавања, капита­ лизам економију претпоставља политици – што је деловало обећавајуће све док се није показало да економски успех не значи и благостање. Напротив, показало се да инструмен­ тализација политике углавном спречава испољавање ства­ ралачких потенцијала људи. Уместо усмерења на развијање људских вредности, друштво је усмерено на остваривање интереса капитала који се притом приказују као универзал­ ни модел развоја са тржишном демократијом као врховном истином коју сви морају да следе.

Постоји критика политике као средства економије профита, која предлаже отпор неконтролисаног глобализацији корпо­ ративног капитала вођењем савесних државних политика заштите становништва и његових потреба.¹ То се посебно односи на заштиту локалних сељака и домаће пољопривре­ де од разорне конкуренције светског тржишта. Будући да се интереси људи и народа разликују од интереса капита­ ла, јасна је потреба да се пронађе одговарајући социјални пројекат који ће омогућити мирољубиву политичку културу плурицентричне демократије. Међутим, левичарске идеје алтерглобализације које би значиле повратак на становиште демократског социјализма не треба да пренебрегну исто­ ријско искуство које сведочи да је и такав систем подложен идеологизовању и злоупотреби.

Зато је потребан другачији садржај политичке културе ко­ ја ће подржати остваривање друштвених пројеката пове­ заних са глобалним процесима који утичу на преображаје животне средине. Размишљање о томе оживело је крајем претходног миленијума. Након објављивања књиге о крају природе², ново име за стару природу је постало *окружење (environment)*³. У центар пажње су дошле глобалне промене

1 Упоредити: Amin, S. (2004) *The Liberal Virus, Permanent War and the Americanization of the World*, New York: Monthly Review Press.

2 Упоредити: Kibben, B. M. (1989) *The End of Nature*, New York: Random House.

3 Раније се у преводима на српски језик користио израз *животна сре­ дина*, али се израз *окружење* јавља као једноставнији и непосреднији

климе које су описане као „ненамераване” последице манипулације атмосфером. Тиме је означено ишчезавање нама познате природе. Другим речима, за разлику од претходних генерација које су настањивале природни свет остављајући га након свог деловања ипак нетакнутим⁴, ми и наша деца, ћемо можда живети у свету који ће под утицајем људских активности имати потпуно измењену биосферу планете. Такав свет више неће разликовати природу од људских технолошких интервенција.

Оптимистичком уверењу о спасилачкој улози технологије супротставља се забрињавајуће уништавање природног окружења. У његовој основи је модернизацијска идеологија технолошког развоја у функцији економског раста и профита као доминантне вредности. Управо због (не)одрживости модернизације која се одвија на рачун окружења (како природног тако и друштвеног) постаје све незаобилазније опште суочавање са потребом за променом тако усмереног погледа на свет, односно са преображајем људског односа према свету с обзиром на проблематику одржања. Кључна је промена људског односа према природи, чије негирање покреће замајац уништења. Отуда неминовност одбацивања идеологије прогреса која усмерава научно-технолошко знање на економски развој, слепо верујући у могућност неограниченог економског раста, иако је очигледно да он прекомерно и пребрзо води у ишчезавање биодиверзитета планете.⁵

Увид да није угрожено само природно окружење – еколошки системи, биљно и животињско царство, већ и опстанак човечанства, требало би да допринесе еколошки конструктивном разумевању повезаности човека (односно човечанства) са природним окружењем. У том духу, усред цивилизацијског занемаривања целине света, управо на маргинама модерне цивилизације, почело је успостављање еколошки

превод енглеског израза *environment*. Но да би се очувала дистинкција између појмова еколошко и енвиронментално, често остаје ова туђица будући да ни придев окружењски не звучи познато. Није такође заживео ни синоним – појам околина (околински), као пандан хрватској нупотребни појма околиш (околишни), као ни предложени неологизам – еколина (еколински).

4 Када се на то одговара аргументацијом да људи никада нису остављали природу нетакнутом, или пак супротном тврдњом да велике природне промене попут климатских не зависе од људи јер су се дешавале и раније, то постаје начин да се проблем уништавања природе представи као парадоксалан и да се оправдава неодговоран однос према окружењу.

5 Упоредити: Shiva, V. (1988) *Staying Alive: Women Ecology and Survival in India*, London: Zen Books.

усклађених система на основу природног начела дугорочне (само)одрживости.

У вези са тим треба разумети супротстављање природе и културе као кључно обележје научно-технолошке модернизације. Ново промишљање односа између природе и културе истиче да је континуитет између њих примарнији и дубљи од њиховог дисконтинуитета који је установљен модернизацијом. Тај континуум је изражен у начелима *пермакултуре* као новог погледа на свет који је претпоставка нове (политичке и економске) културе.⁶

С једне стране, тај поглед је у складу са давнашњим основама древних традиција, са такозваним „премодерним културама” које су природно и људско окружење схватале као различите аспекте јединствене целине света. У том духу се одвија увођење интегрисане природе и културе у лични и заједнички живот и изналагање и успостављање еколошки одрживих решења. С тим могућностима се повезује све више присталица еколошке економије и начина живота који укључују (само)одржање и (само)обнављање на основу образаца својствених природи.

С друге стране, у току је развијање супротних теоријских становишта која континуитету између културе и природе приписују културну супремацију сматрајући је „природним” оправдањем за „креативну интервенцију”, односно за инжењерску и технолошку манипулацију саставним елементима природе.⁷ На тај начин се подржава научно-технолошки развој у функцији контроле света и остваривања профита без

6 Пермакултура је идеологија и друштвени покрет који се испољава кроз освешћивање потребе за повезивањем људи са природом и њеним законима кроз све видове живота. Уређујући односе у окружењу према принципима природе и еколошке економије, начела пермакултуре повезују модерну технологију и науку са древним увидима. Назив „пермакултура” служи да истакне идеју перманентне, самообнављајуће културе и одговарајуће култивисање свих аспеката живота. Усмерена је на осмишљавање ниша у којима еколошки начин живота представља узоран одклон од недостатака цивилизације која убрзано уништава окружење и дехуманизује човечанство. Концепт пермакултуре превазилази уобичајену дихотомију између урбаног и руралног, али сличност са утопистичком жељом за бекством од технологије цивилизацијског система чини да, са становишта тог система, она по дефиницији остаје маргинална. Ипак, с обзиром на катастрофалне слабости неолиберлне политичке културе, њен потенцијал да створи нову врсту политичке културе несумњиво постоји.

7 То је, на пример, гледиште Џудит Батлер (Judith Butler), а могуће га је повезати и са концептом Хтулуцена (Chtulucen) Доне Харавеј (Donna Haraway), или са дискурсом о „мноштву природа” Бруна Латура (Bruno Latour), па и са аргументовањем да људи немају природу, већ само историју (Tom Ingold).

обзира на еколошку и људску (не)одрживост. Исход борбе између ових супротстављених становишта је неизван и његова вероватноћа је неодређена. Мада они који имају моћ – узурпирају власт, ипак постоји нада да ће цивилизација у кризи некако успети да преокрене доминантни тренд глобалног уништења.

Перпетуирање идеологије раста и економије профита, одвија се кроз праксу технолошког прогреса који настоји да учврсти људе у уверењу да је могућ неограничен економски раст. Тако да они који управљају технологијом цивилизацијског система остају приковани за ова полазишта. Са њима заједно иде у академским круговима развијена тенденција да се концепт звани „природа” одбаци као епистемолошка „натуралистичка грешка”, или да се значај природе негира на основу аргументације из сфере постхуманизма.

Концепт постхуманизма је сумњив зато што превиђа потребу људи да сачувају „укорењеност у земљи”. Од тога је, међутим, још сумњивије занемаривање упозорења да економија профита угрожава опстанак свих природних организима на планети. У контексту друштвеног окружења то значи да еколошка опасност погађа све а не само сиромашне који су принуђени да перпетуирају погрешан систем у борби за преживљавање. Међутим, и богати носиоци постојећег система не би требало да занемарују чињеницу коју је истакао Брус Липтон (Bruce Lipton) да је уништавање природе подједнако претња за „поражене” као и за „победнике”, те се зато дилема „променити се или нестати”, намеће свима.⁸

Оне које не успева довољно да занесе вера у технолошко обећање, могу препознати смисао у идеји да драматичне промене животне средине поништавају (и људску) способност прилагођавања која је дуготрајно стицана у процесима еволуције. Угроженост се повећава управо зато што се урођена способност уклапања у животну средину не односи на „противприродно” окружење. Подршка томе да „доба антропоцена” производи „другу природу” (*next nature*⁹) – што се одвија услед препуштања инерцији технологије – треба

8 Упоредити: Lipton, B. H. (2014) *Biologija verovanja*, Beograd: Leo Commerce.

9 Овај мото једноставно илуструје одговор на питање, „Шта значи друга природа?": „Покушајма да култивише природу, људска врста је изазвала настајање друге природе, која је дивља и непредвидива као увек. Дивљи системи, генетска изненађења, аутономна машинерија и дивни црни цветови. Природа се мења заједно са нама.” Упоредити: Mensvoort, K. V. (ed) (2014) *Next Nature Book* <http://www.nextnature.net/book/>; <http://www.nextnature.net>, приступљено 11. 09. 2014.

сматрати неодговорним, утолико више, уколико се више глобализује.

Јавним, политичким и професионалним праксама, односно, односом између грађана и државе, слободе и владања, глобалне економије и локалног окружења управља „језик кризе” који уоквирује људску перцепцију стварности. Зато је стално присутна потреба да се расветле кореспонденције постојећих „дискурса кризе” између области економије и екологије (који се тичу природе, ресурса, енергије, загађења, биодиверзитета и промене климе). Ови дихотомни дискурси се ипак не сматрају нужно међусобно искључивим упркос томе што се крећу између полова катастрофе и одрживости, од ишчекивања хуманитарног расула до „зелене револуције”. Увид да криза изискује одлуку, наводи на очекивање да еколошка криза изазове економски препород – томе се не надају само такозвани „алтернативци” и „маргиналици”, већ таквих има и међу „мејнстрим” политичарима (Al Gore) и теоретичарима (Thomas Friedman).

Иако је одавно уочена повезаност еколошких и економских проблема (катастрофе и конзумеризма, природних несрећа и еколошких окидача, климатских промена и кредитног краха), видимо да се могући правци њихових разрешења фундаментално разилазе. Питање је, због чега? Један одговор гласи да различит однос према еколошко-економској кризи потиче од разилажења у разумевању тога да ли материјална добра долазе од људске креативности или од природе. Према мишљењу Дејвида Холмгрена (David Holmgren), алтернатива природа/култура је обликовала модеран свет више него левичарска/десничарска идеологија. Разумевање тога може помоћи у расветљавању идеолошких коренова глобалне кризе.¹⁰

Наиме глобална криза је тема дебате о промени климе / крају нафтне ере (peak oil). Она указује на потребу да се људи прилагоде животу са мање енергетске потрошње.¹¹ У том контексту је настала и идеја о потреби за „енергетским

10 У тексту *Новац против фосилне енергије: борба за контролу света (Money Vs. Fossil Energy: The Battle for Control of the World)* на свом интернет-сајту (*Holmgren Design – permaculture vision and innovation*) Дејвид Холмгрин развија проблеме које је претходно изнео у тексту Слом на Захтев (*Crash on Demand*) а који обнавља контекст његовог ранијег дела *Future Scenarios: How Communities Can Adapt to Peak Oil and Climate Change* (2007) Упоредити: Holmgren, D. (2010) *Money Vs. Fossil Energy: The Battle for Control of the World* (<https://holmgren.com.au/> приступљено 05. 06. 2014.)

11 Упоредити: Hopkins, R. (2008) *The Transition Handbook: From Oil Dependency to Local Resilience*, London: Green Books; Holmgren (ibid).

описмењавањем”, односно, за разумевањем енергијских токова који су у складу са универзалним законом о енергији који последњих деценија предлаже пермакултурни покрет. У основи, овај закон каже да се било који систем – економски, еколошки, биолошки итд. – више усложњава што добија већу количину енергије. Конфронтирајући новац и фосилна горива, Холмгрин износи запажање како је од Просветитељства и Индустијске револуције дошло до огромног усложњавања културе у смислу друштвене економско-технолошке перформативности. То је створило је културни *хибрис* (ὕβρις) услед надмености – осећања људске надмоћи која је истиснула скромност старих духовних традиција повезаних са тајнама и моћи Природе.¹² Међутим, ако се има на уму да иза људске моћи стоји енергетска основа, ствари постају много јасније.

Тумачење према којем је сврха просветитељског пројекта ослобађање човечанства од „окова природе”, Холмгрин сматра „идеологијом банкара, господара новца – те магичне силе која чини да цео систем индустријске модерности функционише”. Према њиховом уверењу, раст финансијских вредности и трансакција представља врхунац људске еволуције. Они испољавају религиозну веру да ће еколошко/економски проблеми бити решени увођењем на тржиште технолошко/организационих иновација која ће надокнадити немогућност природе да пружи довољно ресурса и апсорбује отпад. Новац и тржиште су најсложенији производи вере у људску супериорност. Али Холмгрин указује на опасност ове вере с обзиром на њену неутемељеност.

Наиме, ера економског раста почива на све већем искоришћавању фосилних горива, што доводи до тога да друштвени системи – економија, комуникација, образовање, технологија итд. – достижу огроман ниво сложености. Међутим, исцрпљивање природних ресурса води смањењу прилива енергије што се неминовно одражава на потребу за смањивањем друштвене сложености. О томе на сличан начин као мислиоци пермакултуре размишљају и иницијатори концепта *транзиције* који предлажу да се транзиција ка друштву са смањеним приливом енергије уради постепено, тако што би се катализovali потенцијално катастрофални догађаји. У контексту могућег енергетског колапса, опасност лако-мислене вере у људску креативност која ће увек решавати

¹² Тако, на пример, многи борци за друштвену правду и еколошка права, верују да је за опште добро и мудро управљање кључно конституисање правила. Теоретичари, учитељи и новинари верују да су разговори и расправе начин за решавање проблема. Предузетници су ово уверење у људску надмоћ додатно развили кроз науку, технологију и трговину.

проблеме технологијом, постаје опаснија од такође проблематичне вере у прекопавање земље, јер ова последња бар признаје значај енергетских ресурса.

Критика доминантног тренда промовисања глобалног економског система заснованог на принципима економског профита, обузела је теоретичаре на свим континентима земаљског глобуса. Међу њима је Вандана Шива (Vandana Shiva) посебно усредсређена на „монокултуру ума” и анализу технологије култивисања монокултура. Глобално узевши, с обзиром да је организован одозго, систем монокултура промовише широк дијапазон производње али то подразумева велику количину пређених километара. Овај тренд подразумева такође трговину идентичним производима, као и потрошачки начин живота. Опасност наметања принципа монокултуре испољава се у стварању све већих и све специјализованијих фарми–индустрија које су опремљене да одгајају само једно исто – фабрике свиња, или пилића, на трпавају хиљаде животиња на исто место. Овај начин производње је противан животу и разноврсности. Тај систем који промовише конзумерску монокултуру представља претњу за јединствени идентитет сваког појединца, сваког рођеног детета, истиче Шива.¹³

Реагујући на опасности таквог система, неки људи су почели да се залажу за локалну, еколошку, самоодрживу економију која почива на неговању биодиверзитета и усмерена је ка општем добру. Насупрот „економији профита”, која сугерише да „више” значи и „боље”, ови људи су на нов начин почели да мисле о томе шта купују, једу, користе, као и о новцу којим плаћају све то. Они настоје да оно што купују буде у складу са оним што сматрају заиста вредним. Уместо неумерене потрошње, тог пандана профиту, почели су да свесно усмеравају идеју просперитета у правцу свог живота и локалног окружења и заједнице са намером да на тај начин стварају више сопствене хране, енергије, културе и забаве.

Једна водиља овог покрета је идеја „културне транзиције” која се деценијама развија у свету. Иницијативе културне транзиције¹⁴ за одрживим начином живота полазе од истих принципа као и покрети за пермакултуру која представља разраду одрживих начина живота погодних за сваку заједницу. Пермакултура има за узор обрасце природних еко-

13 Упоредити: Shiva, V. (1988) *Staying Alive: Women Ecology and Survival in India*, London: Zen Books.

14 Мрежа Транзиције постоји у стотинама заједница широм света. Бави се начинима како да заједнице постану отпорније и срећније (www.transitionnetwork.org, приступљено 16. 04. 2014).

система и суштински је повезана са дубинском екологијом – то је изражено и њеним називом који упућује на перманентност (само)обнављања.

Мада би неки биоцентрично настројени еколог можда приметио да је свака интервенција у природи производ антропоцентризма, те да природу само треба заштитити од људских утицаја, поклоник пермакултуре би тврдио: да је и људска врста део природе, који је користан за њену обнову, али само под условом живљења у складу са природом, а не борећи се против ње, као у модерно доба. Тако ће један агроном, на пример, следећи модерне агрономске принципе који су усмерени на што већи принос и трошење велике количине хемијских препарата, за мање од пар деценија од плодне земље направити јалову. Томе напротив, пермакултура ће пустињу претворити у оазу природне шуме хране која ће се, такође, самообнављати.

Иницијатором пермакултуре, као облика еколошког дизајнирања који развија одрживу архитектуру и самообновљиве системе агрикултуре, према моделу природних екосистема, уобичајено се сматра аустралијанац Бил Молисон (Bill Mollison), али и други аутори су дали и дају своје доприносе разради и успостављању пермакултурних принципа (Холмгрин, Лефтон (Geoff Lawton), Шива, Холцер (Sepp Holzer), Хопкинс и остали. Пермакултурни план, или дизајн, треба да истакне предности сваког крајолика – његов образац, функције и узајамну повезаност врста и треба да те чиниоце распореди тако да они могу да се развијају, да напредују и максимално доприносе свом окружењу. На основу финалног дизајна, који је и средство и сврха концепта пермакултуре, везе између саставних делова воде синергији целине.

Слика опустошеног света је контекст и мотив за избор пермакултурног активизма. Према виђењу Холмгрина пројекат пермакултуре сугерише повлачење од конзумерске економије и стварање самоодрживог окружења које представља корак у стварању света у којем желимо да живимо. Уколико би то подстакло распад постојећег економског система, овај распад се ипак не би могао сматрати сврхом пермакултуре.

Приступ пермакултуре је интегративан, а то значи да не верује у супротстављајуће ставове типа „ми против њих”, јер глобална криза нас све заједно повезује. Према схватањима пермакултуре, уништавање планете треба зауставити позитивним деловањем – оно ће делотворније него супротстављање променити постојећи систем када се у пракси покажу непосредне и дугорочне предности нове парадигме. Тако се, дакле, философија пермакултуре поклапа са Сократовим

мишљењем да тајна промене није у томе да се сва енергија усмери на борбу против старог, већ на изградњу новог.

Принципе пермакултурног начина живота Холмгрин је изнео још деведесетих година када је предложио радикалне, али изводиве, промене понашања, које имају за циљ да људе претворе од зависних потрошача у одговорне произвођаче који стичу независност.¹⁵ Међутим, када се узме у обзир аскетски идеал ових принципа, не чуди што потенцијал пермакултуре као делотворног облика друштвених промена није у знатнијој мери препознат и прихваћен. Због тога се такође о њој говори у контексту алтернативе (и маргиналности). Проблем је свакако у доминацији модернизацијских идеја и вредности, а њихово преношење путем медија и образовања онемогућава већину људи да их доведе у везу са потрошачким стилем живота који угрожава окружење.

Медији и други технолошки системи комуникација подржавају потрошачку оријентацију друштва, тако да успављују људе и онемогућавају их да буду довољно уздрмани кризом. Због тога људи као да не виде ништа чудно у томе што и даље не доводе у питање „мит о прогресу“¹⁶ са разорним последицама економског развоја по окружење а у даљем току и по целу технолошко-економску инфраструктуру. Не повезивање утицаја деградираног окружења на здравље и благостање са егзистенцијалним и културним питањима такође је показатељ неодрживости овог система. Нажалост, ово подвојено стање свести може наставити да траје све док не буде касно за промене које су неопходне за одрживо окружење.¹⁷

15 Према Холмгриновој визији принципи пермакултуре су сумирани овако: 1. редукуј, користи поново, рециклирај 2. гаји башту и храни се од ње; 3. избегвај увозне производе; 4. користи рад и вештину уместо готових материјала и технологије; 5. планирај, дизајнирај, гради и купуј да би трајало и поправљало се; 6. користи изворе енергије на најбољи начин; 7. користи локалне обновљиве изворе и када су скупљи; 8. користи необновљиве и одређене енергије само да би успоставио одржив систем; 9. висока технологија (компјутер) не мора да буде врхунска; 10. избегавај дугове и далеке релације; 11. редукуј опорезивање мањим приходима; 12. развијај домаћински животни стил и одговорност.

16 Фон Рихт (Georg Henrik von Wright) је пре више од две деценије дао тумачење „мита о прогресу“, тврдећи да прогрес „није савршенство о коме је сањало просветитељство, већ његово реификовано поистовећивање са економским растом и натегнутим формализовањем друштвеног управљања“ (Riht, G. F. (1989) *Mit o progressu. Doprinis raspravi o modernosti, Treći program* 82, 83 (III, IV), str. 219–246.

17 Упоредити: Bowers, C. A. (1995) *Educating for an ecologically sustainable culture: rethinking moral education, creativity, intelligence, and other modern orthodoxies*, SUNY series in environmental public policy, Albany, New York: State University of New York Press.

Међутим, иако је преко потребно повезивање одрживих принципа са политичким деловањем, посебно у ситуацији урушености двадесетовековних друштвених покрета, то није масовна појава. Можда је тако управо зато што је иницијатива транзиције/пермакултуре покрет „одоздо” који делује изнутра да придобије људе да (само)организују алтернативу конзумерском систему који упропашћава свет и да се пред наступајућом кризом обезбеде у оквиру локалних заједница.

Према прогнозама из деведесетих година, само 10% становништва може да функционише на основу дубинског избегавања централизованог економског система у целини. То значи да избегавање потрошачког начина живота не може много утицати на преображај глобалне економије. Тако да главна улога пермакултуре остаје изграђивање алтернативног животног стила – независних домаћинстава која не почивају на државном новцу већ на самоодрживој економији локалних заједница.

До сада ниједан други политички модел ипак није понудио оно што је у стању да понуди пермакултура у смислу бољег живота за све становнике планете. Зато би пермакултура могла да представља кључни допринос развоју нове политике и политичке културе.

Ситуација у Србији је таква да, иако је управо то био начин традиционалног сеоског живота, модернизација је не приметно довршила изумирање села. Идеје пермакултуре међу алтернативно оријентисаним младима добијају актуелност.¹⁸ Међутим, урбанизовану популацију младих није лако придобити да се врате на земљу, посебно због масовне уверености у трајне предности модернизације која заједно са сећањима претходних генерација на тежак сеоски живот, претеже у корист урбанитета. У том контексту, требало би се више информисати о функционисању „градова транзиције” који се поникли широм света и делују под утицајем „транзицијске иницијативе”. Њихов начин размишљања и стил живота изгледа веома оправдано и разложно, посебно у контексту претње привредног краха.

Наравно, постоји опште зазирање од алтернативе систему које одбија људе због неодобравања и страха да ће присталице алтернативе бити проглашене ненормалним, или припадницима култа, или терористима. Због тога многи који би поверовали у начела пермакултуре радије остају по страни

¹⁸ Удружење *Пермакултура Србије* је релативно младо и једно је од више различитих асоцијација које су свесне улоге пермакултуре (<http://permakulturasrbije.rs/category/udruzenjepermakulturasrbije/>, приступљено 11. 06. 2014).

да би сачували потребан мир. С друге стране, шире се дигиталне друштвене мреже, којима су блиске алтернативне идеје транзиције / пермакултуре, а на неким од њих људи истичу своју узнемиреност због глобалистичке контроле која на различите начине негативно усмерава друштвене промене (преко различитих облика биоинжињеринга – *chemtrails*, *big-pharma* итд.).

Било да се одвија спонтано и „одоздо” било да је испланирано „одозго”, супротстављање различитих парадигми није једноставно ни лако, ни монолитно ни линеарно. Друштвени процеси су динамични и имају пуно параметара чије понашање није могуће предвидети. Отуда ни доминантној модернизацијској парадигми није могућ потпуни надзор и контрола свих чинилаца који устају против уништавања окружења и дехуманизовања човечанства. Алтернативне транзицијске иницијативе, попут пермакултуре, делују паралелно са главним системом настојећи да створе нише које ће омогућити избор другачијег начина живота. Њихова позиција остаје маргинална у односу на доминантни систем, али ови „гласови са маргине” су у ствари драгоцени за сваки систем који није аутодеструктиван јер могу кориговати његове слабости.

Са становишта студија културе прави проблем је што је доминантни друштвени систем маргинализовао културу као такву. Технологија и економија потпуно су „колонизовале” модерну имагинацију. Оне су постале наша култура, као што је истакао Серж Латуш (*Serge Latouche*) указујући на „културицид“ модерног друштва. Тоталитет који су проучавала антрополошка истраживања културе више није тема модерног друштва које је преплављено технологијом и економијом. Зато деконструисање модернитета, у хајдегеровском смислу, значи декодирање дубинског значења друштвено-економске динамике глобалних процеса да би се откриле могућности нових креирања културе.¹⁹

Алтернатива коју предлаже пермакултура представља занемарену суштину живота када промовише прилагођавање огромног богатства различитости које постоје у свету природе. На тај начин и људски систем постаје део екосистема. То омогућава перспективу далеко успешније производње хране по јединици земље, воде или енергије, него што производи систем монокултура. Међутим, систем монокултура држе они који имају моћ и који не желе да се одрекну

19 Упоредити: Latouche, S. (1998) La société moderne face au défi technologique: la mégamachine et le destin, *Études internationales* Vol. 29, No 3, p. 669-681.

профита. Зато и јесте важно да се покрену алтернативе, да се људи ангажују у неком локалном покрету транзиције ка одрживом, еколошко-економском систему. Они који су укључени у такав систем називају га “економијом среће” и мисле да треба о томе образовати људе кроз активизам. То значи ширити идеју пермакултуре тако да она постане видљива свима, да сви сазнају за могуће примере људи који су успели да сами произведу обиље тзв. „шуме хране”, радећи са уживањем за своје окружење и заједницу. Њихово уживање почива на стварању културе повезаности између људи и природе и између самих људи. Повезаност је потка узајамне сарадње, кроз еколошке интеракције у локалном гајењу хране и подлога је за људски напредак.

Пермакултура има и своје урбане облике. Такав је на пример покрет *Пермаблиц (Permacult)*²⁰, који претвара травњаке у плодне вртове. Гајени травњаци су, наиме, у западном свету постали иконе статуса више класе, симболи станишта монокултуре, чије одржавање је проглашено за грађанску дужност. На њих се троше велика средства, док се у исто време непотребно троше додатна средства за увоз хране. Када се томе додају средства потребна да би се произвела храна за тржиште (за сађење, фертילизацију, пестициде, хербициде, фунгициде, жетву, брање, процесовање, хладњаче, транспорт и складиштење), постаје још очигледније зашто је требало травњаке заменити пермакултурном производњом хране (успостављањем шума хране, сезонских повртњака, уз коришћење пластеника покретних кавеза за живину). Тиме се решавају два еколошко-економска проблема: елиминише се енергија потребна за одржавање травњака, као и токсини који се за то користе, а редукује се и огромна количина енергије потребне за испоруку хране до корисника. Постоје такође и друштвене предности од повратка производње хране у суседство.

У извесном смислу, урбана пермакултура постаје нешто већа радикално што можемо чинити ако као грађани хоћемо да редукујемо негативне утицаје на окружење и унапредимо заједницу. Коришћење пермакултурног плана треба да предупреди одлив времена, ресурса и енергије, да олакша производњу сопствене органске хране са мало труда који

20 Сажето, прича о *Пермаблицу* говори о настојању да се дизајном пермакултуре развије заједница, тзв. „јестиво домаћинство” са вртом по узору на природу у дивљини. *Пермаблицери* могу да се односе на било који пројект који је (само)одржив, као што је прављење компостних тоалета, „ретро” прилагођавање постојећих кућа, или производња биљних влакана за одећу, градњу или огрев; затим, предавања, радионице, размена вештина и хране, изграђивање мреже у заједници, забава (<http://www.permablitzlondon.com/the-story-of-permacultures/> приступљено 05. 06. 2014).

притом може бити забаван и рекреативан. Тиме ће се такође отклонити друштвене и еколошке импликације испоруке хране, а ни уштеда новца не мора бити занемарљива. Остали позитивни аспекти ове промене „одоздо”, који могу да буду прихватљиви просечном грађанину, су боље физичко и ментално здравље, више забаве и већа отпорност, нарочито ће деца цветати чак и у вртлогу драматичне промене света.

Пермакултура није утопија, јер њу већ деценијама спроводе заједнице широм света. Међутим, није је једноставно успоставити, пре свега зато што изискује промену увреженог погледа на свет. Проблем са променом старе парадигме и успостављањем пожељног начина живота је, у принципу, у томе што је уобичајено мишљење и понашање заглављено у обрасцима који се односе на окружење. Они потичу из личне и друштвене историје али зависе и од изабране перспективе. Зато разјашњавајући себи смисао света, можемо разјаснити и саме себе и тако пробудити нову свест. То подразумева да ћемо направити помак у погледу на свет – у опажању, начину на који обрађујемо информације, мисаоним обрасцима и навикама, а све то може донети помак у стварности – успевајући да нешто схватимо можда ћемо учинити неки помак у колективној свести, будући да припадамо истој врсти која верује у могућност бољег живота.

Ако се осврнемо око себе, суочавамо се са избором између тога да се заглавимо у бесмислу критиковања и пропаганде, или да покушамо да откријемо узроке због којих ствари нису онакве какве треба да буду. Уместо да останемо хипнотисани уобичајеном парадигмом мишљења и обрасцима понашања, запитајмо се да ли смо ми сами део проблема, или део решења? Када се замислимо над тим ко смо и због чега смо овде, можда ћемо престати да узимамо ствари здраво за готово и да кривимо околности. Можда ћемо најзад прихватити сопствену одговорност за то да свакодневно, из трена у трен, будемо промена коју желимо да видимо у свету. То је начин да наша свест утиче да колективна свест иде путем обнављања живота на Земљи, а не деструктивним путем колективно–несвесног.

ЛИТЕРАТУРА:

Amin, S. (2004) *The Liberal Virus, Permanent War and the Americanization of the World*, New York: Monthly Review Press.

Bowers, C. A. (1995) *Educating for an ecologically sustainable culture : rethinking moral education, creativity, intelligence, and other modern orthodoxies* SUNY series in environmental public policy, Albany, New York: State University of New York Press.

- Holmgren, D. (2010) *Money Vs. Fossil Energy: The Battle for Control of the World*; (<https://holmgren.com.au/> приступљено 05. 06. 2014).
- Hopkins, R. (2008) *The Transition Handbook: From Oil Dependency to Local Resilience*, London: Green Books.
- Latouche, S. (1998) La société moderne face au défi technologique: la mégamachine et le destin, *Études internationales* Vol. 29, No. 3, p. 669-681.
- Lipton, B. H. (2014) *Biologija verovanja*, Beograd: Leo Commerce.
- Mc Kibben, B. (1989) *The End of Nature*, New York: Random House.
- Mensvoort, K. V. (2014) (ed) *Next Nature Book* <http://www.nextnature.net/book/>; <http://www.nextnature.net>, приступљено 11. 09. 2014.
- Riht, G. F. (1989) Mit o progresu. Doprinos raspravi o modernosti, *Treći program* 82, 83 (III, IV), str. 219–246.
- Shiva, V. (1988) *Staying Alive: Women Ecology and Survival in India*, London: Zen Books.

Jelena Đurić

University in Belgrade, Institute for Philosophy and Social Theory, Belgrade

PERMACULTURE AS A NEW POLITICAL CULTURE

Abstract

This article deals with the potential of a subculture which considers itself sustainable through orientation towards natural (re)production of life. Distinctiveness of this subculture is spreading across the planet, gathering its supporters in Serbia as well. It shows a developing awareness of various aspects of need for reconnection with nature and its laws in all the lifeforms. It is rooted in caring for life on Earth by following the principles of nature. By harmonizing relations within the environment connected to the principles of ecological economy, it links technology and science with ancient insights that are in accord with contemporary scientific views. The label “permaculture” stands to point out the idea of a permanent regenerating of culture and cultivating all aspects of life. It is directed towards a conception of niches in which the ecological way of living represents a pattern of restraint from the shortcomings of civilization which rapidly destroy the environment and dehumanize the world. The concept of permaculture surpasses the common urban/rural dichotomy although its resemblance to the utopian desire to escape the system of technological civilization makes it, from the point of view of that system, marginal by default. However, considering catastrophic weaknesses of the neo-liberal political culture, the concept still has a potential to create a new kind of political culture.

Key words: *environment, sustainability, ecological economy, permaculture*